

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ
ПРОФ. Д-Р ПЛАМЕН ДИМИТРОВ, ДМ

Член на научно жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема:

**„ЗДРАВНИ И ПСИХОСОЦИАЛНИ ВРЕДИ НА УПОТРЕБАТА НА АЛКОХОЛ ОТ
ДРУГИ ЛИЦА ВЪРХУ МЛАДИТЕ ХОРА В БЪЛГАРИЯ“**

за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по научната
специалност „Социална медицина и здравен мениджмънт“

с кандидат **МИРЕЛА РУМЕНОВА СТРАНДЖЕВА**

На основание заповед №РД-22/15.01.2024 г. на директора на НЦОЗА и с решение на Научния съвет (протокол №30/11.01.2024 г.) съм избран за член на Научното жури по посочената процедура и за изготвяне на рецензия.

Рецензията е изготвена съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Националния център по обществено здраве и анализи (НЦОЗА).

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Във връзка с процедурата, ми е предоставен комплект материали на хартиен и електронен носител, който включва изискваните документи, както следва: дисертационен труд; автореферат; копия на научните публикации; списък на публикации и участия в научни форуми; други документи.

Мирела Руменова Странджева е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка със Заповед на Директора на НЦОЗА № РД-325, считано от 10.06.2022 г. по докторска програма: „Социална медицина и здравен мениджмънт“. Докторантката има необходимия брой точки, съгласно Приложение 1. Минимални национални изисквания към научната и преподавателската дейност.

На Научен колегиум на дирекция „Промоция на здраве и превенция на болестите“, и въз основа на решение на НС, докторантката е отчислена с право на защита, съгласно Заповед № РД-19/12.01.2024 г. на Директора на НЦОЗА.

Наборът от документи отговаря на изискванията. Представените документи доказват законосъобразността и пълнотата на проведеното обучение и процедурата по неговото администриране.

2. Автобиографични данни на кандидата

Мирела Странджева е родена на 24 май 1986 г. През 2005 г. завършва езикова гимназия в Пловдив. През май 2008 г. се дипломира като бакалавър по психология в Американски университет в Лондон, а през 2009 г. - като магистър по здравна психология в Лондон. През 2010 г. придобива квалификация за консултант-психотерапевт (когнитивно-поведенческа терапия) в Институт за екология на мисленето в София, а през 2014 г. - квалификация за превенция на ХНБ в Австрия.

Трудовият ѝ стаж започва в неврологичен кабинет на УМБАЛ „Св. Георги“ в Пловдив. След това работи като асистент към сектори „Психологична диагностика, профилактика и консултиране“ и „Психологично управление и кризи“ към Института по Психология, МВР. От 2010-2013 г е професионален консултант по мениджмънт на човешките ресурси. От февруари 2014 г е експерт в отдел „Рискови поведенчески фактори и превенция на хроничните незаразни болести“, дирекция „Промоция на здраве и превенция на болестите“ на НЦОЗА. От 2023 г. е началник отдел „Превенция на хроничните незаразни болести“ към същата дирекция.

Участва в изпълнението на национални и международни програми. Член на екипи към проекти по програмата на Европейския съюз за действия в областта на здравето – CHRODIS (Съвместно действие за хроничните заболявания), CHRODIS PLUS, RARNA (Съвместно действие за намаляване на вредата от алкохола), CanCon (Съвместно действие за онкологични заболявания), ИРААС (Иновативно партньорство за рака), ADVANTAGE (Съвместно действие за крехко здраве). Член на експертните мрежи – EurohealthNet, Международната асоциация на националните институти по общественото здраве (IANPHI), Рамка за наблюдение на Глобалния план за действие за здравословен живот и благополучие на всички (SDG3 GAP), Законови правила за търговия с алкохол в България към Европейския център за мониторинг на алкохолния маркетинг (EUCAM). Член на British Psychological Society (Британско общество по психология), UK – Graduate Membership.

Има допълнителни специализации и обучения: Economics of Chronic Diseases (EConDa) Workshop, 05.10.2015, Public Health Modelling, UK Health Forum; (Икономика на хроничните болести); Фактори на риска, водещи до възникване на хронични незаразни болести и промоция на здравето“ 28.09. – 01.10.2015, НЦОЗА; „Практическо обучение за използване на статистически пакет SPSS при статистическа обработка на данните в областта на общественото здраве“, 17.08. – 19.08.2015, НЦОЗА; Integrated NCD Surveillance. CINDI Policy Academy, 22.04.2015, Kaunas, Lithuania (Интегриран мониторинг на ХНБ); „Превенция на насилието над деца“, 19.11. – 20.11.2014, НЦОЗА, ДАЗД; „Пасивно тютюнопушене и

здравен риск в предучилищна възраст“, 03.12. – 04.12.2014; Супервизия по когнитивно-поведенческа терапия, Prof. Paul Salkovskis, University of Bath, 06.05.2010.

Владее писмено и говоримо руски и английски език. Има четири награди: “Outstanding Graduate in Psychology Award” 2008, Richmond University; 2006, 2007, 2008 – отлични академични постижения (Inclusion in the Dean’s List for Outstanding Academic Achievement).

3. Актуалност на разработката

Консумацията на алкохол и по-специално злоупотребата с него е една от проявите на нездравословен начин на живот и е проблем за повечето страни в света, включително и за България. Освен че предизвиква зависимост, употребата на алкохол причинява различни психични, неврологични, соматични заболявания и е рисков фактор за редица социалнозначими заболявания, водещи до неработоспособност и преждевременна смърт.

Общественото здраве разглежда вредите от алкохола като свързани не само с дела на алкохолно зависимите хора, а и с кумулативната вреда, която засяга консумиращия човек, хората около него и обществото като цяло.

Избраната тема на дисертационния труд е актуална и значима от научна и приложно-практическа гледна точка предвид това, че консумацията на алкохол е социално, икономическо и здравно предизвикателство, касаещо не само лицата, консумиращи алкохол, но и хората до тях и обществото като цяло.

Характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е оформен съгласно изискванията на ЗРАСРБ. Текстът е ясен, добре структуриран и е налице адекватен баланс между отделните раздели.

Разработката е представена на 187 страници и включва всички необходими елементи: въведение, литературен обзор, методика на проучването, обсъждане на резултатите, изводи, препоръки. Библиографията включва 79 литературни източници, от които 13 на кирилица и 66 на латиница. Работата е онагледена с 44 таблици, 30 фигури и 2 приложения.

Литературен обзор

Литературният обзор е представен на 60 страници и посочва съвременните тенденции върху проблемите, свързани с консумацията на алкохол. Представени са разпространението, заболяемостта и смъртността от употребата на алкохол, отражението му върху индивида и неговото обкръжение. Разгледани са видовете вреди в контекста на Националното проучване на факторите на риска за здравето сред населението в Р България, 2020, както и сред младите хора, които са по-склонни да

проявяват епизоди на прекомерна консумация на алкохолни напитки.

Поставен е акцент върху социалната вреда и негативните последици, асоциирани с вредите върху благосъстоянието и здравето на хората около употребяващите алкохол. Както отбелязва докторантката, една от причините се корени в социалните промени през изминалите десетилетия – отговор на алкохолното въздържание в началото на миналия век, както и на промяната в границите на неприкосновеността на личния живот, когато алкохолната консумация е възприемана като тема от личен характер.

Представена е и концептуална рамка за влиянието на консумиращия алкохол – основни взаимодействия със семейство, приятели, колеги, непознати и др.

Направеният анализ в обзора показва отличната информираност на дисертантката относно изследвания проблем, което заслужава висока оценка. Мирела Странджева умее да работи с научна литература, да обсъжда различни мнения, да прави обобщения.

Качественият и добре структуриран литературен обзор е основа за формулирането на *целта*: „Да се проучи разпространението на здравните и психосоциални вреди от алкохолната консумация на други лица сред младото население, с оглед разработване на насоки за превенция на злоупотребата с алкохол“. Посочени са 5 задачи, 1 теза и 3 хипотези, свързани с нея.

Методика на проучването

Обект на изследването е младо население, обучаващо се в български университети. Проучването включва два етапа: резултати от Националното проучване на факторите на риска за здравето сред населението в Р България, 2020 и собствено проучване, проведено през май и юни 2023 г.

Използвани са адекватни социологически методи за постигане на *целта*: *документален метод* - изследвани са документи на СЗО, ЕК, ОИСР, МВР, литературни източници и др.; *стандартизирано индивидуално интервю* – данни от Националното проучване през 2020 г.; *анкетен метод* чрез уеб-базиран въпросник, включващ адаптирани раздели от утвърдения въпросник от Протокола на WHO/ThaiHealth Project “The Harm to Others from Drinking” („Вредите от пиенето на други лица“), Версия 1, която разглежда подробно преживяванията на респондентите, които се отнасят до вредите от употребата на алкохол на други лица. Извадката е формирана на случаен принцип чрез попълване на въпросника, изпращан по електронната поща на студентите. Въпросникът включва три раздела: демографски характеристики; въпроси относно оценката на вредите, причинени от консумацията на алкохол на други лица; вредите, нанесени от близки лица в сферата на социалните взаимоотношения; 10 вреди

от близък човек, имащи директен ефект върху психологическото състояние на интервюирания.

Обработката на данните е извършена чрез статистическия софтуерен продукт SPSS. При анализа на данните са използвани алтернативен, корелационен и графичен анализ, както и описателни методи и методи за оценка: дескриптивна статистика – честотен анализ и графични изображения; метод хи-квадрат (Chi-square test); метод на Ман-Уитни (Mann-Witney); Т-тест за независимост; ординален логистичен регресионен анализ; мултиноминален логистичен регресионен анализ.

Резултати, изводи и препоръки, приноси

Проучването предоставя данни за разпространението и тежестта на вредите от употребата на алкохол на други лица сред изследвани студенти, което измества фокуса на отговорността за предотвратяването им от индивидуална към социална и обществена гледна точка. Полът, семейното положение и религиозната принадлежност са идентифицирани като определящи демографски характеристики при възприемането на ефекта от алкохола. Анализирани са 22 вреди от познати и непознати лица и е определено тяхното разпространение сред младото население.

Личната алкохолна консумация е важен фокус при определяне на факторите, които правят по-вероятно преживяването на вреди, причинени от алкохолната консумация на други лица. Интересен резултат е, че студентите, които пият по-рядко или са въздържатели, са по-склонни да не регистрират случаи на вреди от употреба на алкохол, което поражда допълнителни въпроси за евентуалната връзка между цялостното негативно влияние на алкохола и склонността да се регистрират вреди.

Редовната употреба на алкохол през седмицата предизвиква най-много вреди от изследваните (обиди, проблеми с приятел(и)/съсед(и), семейни проблеми/партньорски трудности, емоционално нараняване/пренебрегване и отрицателни влияние на социално събитие). Те могат да бъдат преживявани, както в различен контекст, така и в различни форми, което поражда необходимостта от разработване на унифициран модел за справяне с тях в бъдещи проучвания.

Дисертационният труд завършва с формулирането на *изводи*, които са логично следствие от поставените цел и задачи, както и цялостната разработка. Получените резултати са от съществено значение за общественото здраве, като допринасят за разширяване спектъра на въздействие на алкохола не само върху консумиращите, но и върху тяхното обкръжение.

Определени са насоки за ограничаване употребата на алкохол и вредите, които той нанася върху консумиращите и тяхното обкръжение. Те могат да бъдат база при

разработване на стратегии и нормативни документи от компетентните органи на национално и регионално ниво.

Лично участие на автора

Авторката е участвала лично във всички етапи на проучването - планиране, изработване на дизайна, ръководство, координация и контрол при събирането на информацията, при анализа и обработката. Дисертационният труд показва, че Мирела Странджева има задълбочени знания, професионални и лични качества за самостоятелно извършване на научно-изследователска дейност. Трудът е написан на стилистично добър език, дава пълна представа за извършената работа.

С научно-теоретичен принос е извършеният теоритичен анализ на вредите от употребата на алкохол върху други лица с фокус младите хора и разработените конкретни насоки за справяне с предизвикателствата на национално и регионално ниво.

Като *научно-приложни приноси* могат да се посочат: валидираният за първи път в България методологичен инструмент за изследване на вредите от употребата на алкохол върху други лица; анализът на здравните и психосоциални вреди; разработената методика може да се използва за провеждане на бъдещи изследвания сред населението, както и при разработването на инициативи, интервенции и стратегии на местно и национално ниво.

Във връзка с дисертационния труд докторантката има 5 публикувани статии и доклади от участия в научни форуми.

Автореферат

Авторефератът напълно отразява постигнатото от докторантката, синтезира съдържанието на дисертационната разработка и е изцяло съобразен с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НЦОЗА.

Препоръки

- Предвид значимостта на темата и резултатите от проучването, предлагам да се изготви монография, която ще бъде от полза за медицинските и немедицинските специалисти.
- Резултатите от дисертационния труд да се представят на научни форуми и да се публикуват.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Оценявам положително представения дисертационен труд. Основание за това ми дава актуалността на проблема и липсата на подобни проучвания в страната, използваният съвременен методичен подход, големият обем прецизно извършена и анализирана изследователска работа. Дисертационната разработка се отличава с научна добросъвестност и практическа насоченост. Съдържа потенциал и идеи за бъдещи научни изследвания, което увеличава нейната стойност.

Дисертационният труд напълно отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в България, Правилника за приложение на закона за развитие на академичния състав в България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НЦОЗА за присъждане на образователна и научна степен „доктор” по научната специалност „Социална медицина и здравен мениджмънт”.

Изложените по-горе съображения ми дават основание убедено да предложа на членовете на уважаемото научно жури да оценят високо дисертационния труд и да гласуват положително за присъждане на образователната и научна степен „Доктор” на Мирела Руменова Странджева.

14.02.2024 г.

Изготвил:

Проф. д-р Пламен Димитров, дм